

במעלה הזרם –

הזבל כהזדמנות לשינוי תודעתי והתנהגותי

איגי ארם ◀ מנהלת תוכן, המרכז לחינוך סביבתי, חירייה

איך נצמצם את הפסולת?

נקנה פחות, נשליך פחות: במילים אחרות, צמצום ייצור פסולת הוא צריכה מרוסנת. הפחתת הצריכה עומדת בניגוד לציווי הכלכלי, החברתי והתרבותי של הקפיטליזם¹, שלפיו יש לקנות, והרבה! שינוי נרחב בהרגלי הצריכה משמעו שינוי תרבותי, המנוגד לתפיסת העולם

קפיטליזם הוא שיטה חברתית-כלכלית, שבה אמצעי הייצור, השיווק והסחר נמצאים בבעלות פרטית. הקפיטליזם דוגל בעקרונות השוק החופשי, לפיהם בעלי ההון חופשיים לנצל ולהשקיע את רכושם כדי להפיק ממנו רווחים בתנאי תחרות, ובצמצום ההתערבות הממשלתית בכלכלה. הקפיטליזם עומד בבסיס הכלכלה גם בישראל.

כשנושא הפסולת עולה לדיון, כאשר לרגע אנו הופכים מודעים להשלכות הסביבתיות-חברתיות של הפסולת, השיח עוסק בעיקר בפתרונות שהם 'במורד הזרם', כלומר במציאת דרכים מקיימות, יעילות וכלכליות לטפל בפסולת. שיח שהוא 'במעלה הזרם', כלומר שיח העוסק במניעה ובצמצום של פסולת, הוא פחות נפוץ. אנחנו, בני האדם, פשוט מתקשים להפסיק ולייצר זבל.

מדי יום זורמים מסביבנו נהרות של אשפה. נהרות של חפצים, אביזרים, מזון ושלל אובייקטים שאנו מרחיקים מאיתנו. חלק מהפסולת מושלך ברשלנות במרחב הציבורי וחלק מושלך בפחים ייעודיים. הפסולת הנישאת על גבי משאיות זבל עירוניות, משאיות שינוע כפולות קרון ורכבות אל עבר יעד עלום, הרחק מאיתנו. זרם תמידי, חד-כיווני, מהבית שלנו 'לאי-שם'. העיורון שלנו כיצרני פסולת להשלכות הסביבתיות-חברתיות של כמויות הפסולת והטיפול בהן מאפשר לנו המשך צריכה מופרזת ומהנה.

ולערכים העומדים בבסיס החברה המערבית.

האתגר של תפיסת החיים כמכלול:

למרות שסביבות החיים שלנו מאופיינות בקישוריות, אנו חיים בעולם של נפרדות. עולם שבו מושם דגש מועט על קשרים והקשרים בין תופעות, ועל השפעות בין תחומי חיים שונים. בעולם כזה, הקשר הטבעי ההדוק שבין ייצור, קנייה והשלכה הופך למטושטש, כמעט נעלם אפילו, מה שמאפשר לנו להמשיך ולהיות קונים חסרי מודעות להשלכות הסביבתיות- חברתיות הקשות של הצריכה המופרזת שלנו.

דיאטה זה קשה:

קשה לצמצם בעולם של שפע בלתי נגמר, קשה לעמוד בפרץ האפשרויות מבלי להיכנע להן. כיום, כאשר באפשרותנו לרכוש בגדים, מזון ומוצרי צריכה אחרים בקלות גם מהבית, קשה עוד יותר להתאפק ולהתנהל באופן מידתי במה שנוגע לצריכה.

על הנוחות:

כמה נוח לספק צרכים שונים ברכישת מוצרים מגוונים. מוצרי הצריכה שלנו מספקים לנו תשובה לצרכים פיזיים, אבל גם מספקים מענה לצרכים רגשיים, חברתיים ורוחניים. פעמים רבות לא נראה כלל את האפשרות להתקיים בלי מוצרי הצריכה שלנו או בלי האפשרות לקנות, והרבה!

כשכל כך מסובך לעסוק במניעת פסולת, נפנה להשקיע מאמצים בצמצום ההשלכות הסביבתיות של כמויות הפסולת שייצרנו: נדרוש מהרשות המקומית לפנות את פחי האשפה בתדירות גבוהה יותר כדי למנוע מפגעי ריח ואסתטיקה (אבל אנחנו מתרגזים לנוכח מטרדי הרעש או ההפרעה לתנועה שנגרמת עקב משאיות האשפה), נדרוש מהמדינה לקדם את המחזור (אבל בסופו של דבר נתעצל להפריד... אחוזי ההפרדה בארץ הם נמוכים ביותר ועומדים על כ-24% מכלל הפסולת העירונית), נעביר כמויות עצומות של בגדים למרכזי יד שנייה (אבל לא נרכוש בגדים יד שנייה באותו קצב, מה שגורם להיווצרות

בעשייה בגן מבעד לעדשות של פסולת וצריכה. אולי אתן/ם כבר עוסקות/ים בפסולת ובצריכה? להלן כמה דוגמאות לניתוח של עשייה רווחת בגני הילדים בהיבט של צריכה מקיימת ובהיבטים התפתחותיים או ערכיים (מעבר לערך של שמירה על הסביבה).

ספרייה בגן:

ספרייה או של משחקים), המשמשת את קהילת הגן, שיש בה פריטים מעניינים ובמצב טוב. בהיבט של צריכה, דרך הספרייה אנחנו מאפשרים להורים לצמצם את מספר הספרים שהם רוכשים. משך חיי הספר מתארך, מכיוון שהוא נשאר בגן, רלוונטי לגיל ילדי הגן, המתחלפים מדי שנה. בהיבט הערכי, הילדים מתרגלים הרגלי צריכה שונים מאלה שהם מכירים: ליהנות ולהשתמש בחפץ מבלי להיות הבעלים שלו, לחלוק עם אחרים - לשמור על הספר, להחזירו בזמן כי משהו אחר רוצה אותו. בעולם שבו כל כך פשוט שלכל אחד ואחת יהיה ספר משלהם, השותפות אינה מובנת מאליה, והגן הופך מרחב לתרגול של שותפות במשאבים.

שימוש חוזר בחומרים:

במרכזי היצירה, בחפצים בחצר הגן, למשחק או כחלק מעיצוב הגן. בהיבט הצרכני, משך חיי המוצר שעמד להיות מושלך והועבר לשימוש נוסף בגן, מתארכים. בנוסף, נמנעת רכישה של מוצרים וחומרים חדשים. בהיבט הערכי, ילדים וילדות מפנימים סוג שונה של אסתטיקה, לא רק צבעוניות חדשה עטופה בצלופן. הם

עודפים אדירים במרכזים אלה, ובליט ברירה להשלכת חלק מהבגדים), ובאופן כללי נמשיך להיות עיוורים אל מול ההתנהגות הצרכנית שלנו, המייצרת כמויות הולכות וגדלות של זבל ושל נזקים לסביבה.

פח הזבל שלנו כהזדמנות

במהלך השנים הרבות שבהן עבדנו, במרכז לחינוך סביבתי בחירייה, עם גננות/ים בהטמעה של חינוך סביבתי, בדגש על פסולת וצריכה בגני הילדים, נתקלנו בתגובות ובגישות שונות לנושא הצריכה המקיימת. השתיים העיקריות הן: (1) הפתעה והתרגשות לנוכח ההשפעה הנרחבת של הטמעת צריכה מקיימת בגן. גננות/ים מתארות/ים כיצד קדמה הצריכה המקיימת ערכים של שיתוף ואכפתיות, יצירתיות ומסוגלות, ותרמה להתפתחות של קהילה בעלת תחושת ערך עצמי, ברמת הקבוצה והפרט. תחושת הערך נבעה מהתרומה לסביבה, אך לא רק. היא נבעה, למשל, גם מתחושת ההצלחה בעבודה המשותפת או מהעמקת ההיכרות בין חברי הקהילה; (2) קושי לזהות בעשייה הפשוטה והשגרתית של הגן היבטים סביבתיים בכלל והיבטים של צריכה מקיימת וצמצום פסולת בפרט. גננות/ים עוסקות/ים, בפועל, בהטמעת הרגלי צריכה מקיימים כחלק מהעבודה היומיומית, אולם לא תמיד מקשרות/ים בין העשייה בגן לקיימות.

אנו מזמינים אתכם ואתכן להתבונן

'לצלול' אל פחי האשפה בגן, יחד עם הילדים; להכיר את הפח מקרוב, ודרכו את עצמנו. הפסולת היא מראה להתנהלות היומיומית ולהעדפות שלנו. דרך פח האשפה נוכל לגלות, למשל, מה אנחנו פחות אוהבים לאכול בארוחת הבוקר, לזהות איזה מרכז בגן מייצר הכי הרבה פסולת ולנסות להבין מדוע. הפח יעיד על המידה שבה

ושותפות, ועומדות בסתירה לתחושת ה'מגיע לי' והרגלי ה'תעשו לי'. גננות/ים מספרות/ים על הורים המאמצים דפוסים של חגיגה נטולת כלים חד-פעמיים גם מחוץ לגן בעקבות הדוגמה שפגשו בגן ועל הנפח המצומצם של פחי האשפה לאחר מסיבות וחגיגות בגן.

זה הרגע להנכיח ולהרחיב את ההיבט הסביבתי של העשייה החינוכית בגן. שוחחו עם הילדים (וההורים) על מה שזיהיתם/ם בגן, למשל על הספרייה ועל האופן שבו חולקים ספרים, שאלו האם יש הבדל בין ספר שקנו לספר ששאלו; העצימו את הספרייה בכך שתוסיפו לה נופך של עשייה למען הסביבה. אולי לילדים יש רעיונות נוספים לחפצים שיוכלו לחלוק? ואולי מפה יפתח פתח לעשייה סביבתית רחבה יותר?

סקר פסולת

לגננות ולגננים הרוצות/ים לעסוק בנושא הפסולת בגן מומלץ, בשלב ראשון,

לומדים למצוא ערך בחומרים נפסדים ובחפצים שהושלכו לאשפה. היצירתיות של ילדי הגן נתרמת הן משימוש בחומרי פסולת לעבודת יצירה יפה, והן מהיכולת לזהות שימוש חדש ומקורי לחפץ או לחומר קיים. ולבסוף, ליקוט חומרים וחפצים בשימוש חוזר מגבש קהילה סביב הגן: הורים או שכנים, המביאים שאריות ממקום העבודה שלהם או חפצים שמצאו ברחוב, והורים היכולים לעזור בהובלת חומרים או חפצים כבדים יותר. נכון, לא תמיד זה פשוט, פעמים רבות הגן הופך ל'מרכז המחזור' השכונתי, ולא תמיד יש הורים המתנדבים לעזור, ועדיין, החוויה של הילדים מועצמת משילוב ההורים בחיי הגן. בגן שבו אוספים ומלקטים יש סיפורים מאחורי החפצים: זה הגיע מפה ואת זה אמא של... הביאה, את זה מצאנו בפנית הרחוב ושיפצנו לבד! חפץ עם סיפור הוא חלופה מרגשת לחפצים חסרי זהות מובחנת ודומים זה לזה בעולם של 'יצור המוני'.

התנסות יצרנית בגן:

שילוב מלאכות יד שונות בגן, הקמת מרכזים לעבודה מתמשכת במלאכות, הכנת חפצים על ידי הילדים, שיפוץ וחידוש של חפצים ורהיטים בגן. בהיבט הצרכני, לא קונים, אלא מכינים לבד או מתקנים. בהיבט ההתפתחותי, ההתנסות במלאכות יד תורמת להתפתחותם המוטורית והקוגניטיבית של הילדים ומעצימה את תחושת המסוגלות שלהם. בנוסף, זוהי התנסות תורמת להבנת מורכבות הייצור של המוצרים שאנו קונים בחנות. ומעבר לכל אלה, ההנאה מחוויה יצרנית מוטמעת כחלופה לחוויה הצרכנית המוכרת ומושרשת בחיינו.

שימוש בכלי אוכל רב-פעמיים בגן:

גננות/ים שבחרו להימנע משימוש יומיומי בכלים חד-פעמיים ועברו להשתמש בכלים רב-פעמיים, מספרות/ים עד כמה הפעולות של עריכת שולחן האוכל, פינוי השולחן ושטיפת הכלים תורמות לתחושת המסוגלות והעצמאות של הילדים, מקנות להם ערכים של עזרה

פחים מסקרנים
צילום: תמר אייזנברג

אנו שומרים על תקינותם של הצעצועים והחפצים בגן, ועד כמה אנו שומרים על פריטי הלבוש שלנו, הנשכים מאחור ומצטברים לכדי ערימה לא קטנה עד סוף השנה. בחינת פחי האשפה טומנת בחובה הרגל חדש ושונה, של הפניית מבט אל אזורי דחויים ומורחקים מחיינו. היא יכולה להיות פתח לשיח כולל על הדברים שאנו בוחרים להרחיק מחיינו, על הדברים ה'מגעילים', הדחויים, ועל היופי והעניין שגם הם מכילים בתוכם. האפשרות למצוא יופי או עניין בדחוי ובמורחק, ולהכיל את הדואליות הזו, היא מורכבת למבוגרים, לא כל שכן לילדים, אבל היא מנכיחה דרך הסתכלות מורכבת ולא חד-חד-ערכית על העולם הסובב אותנו.

ברמה המעשית, בחינת כמות הפסולת המיוצרת בגן והרכבה היא בסיס לתוכנית פעולה לצמצום פסולת. ראשית, חשבו מאילו סוגי פסולת אפשר להימנע ואילו סוגים אפשר לצמצם, ורק אחר כך בחנו אפשרויות טיפול בפסולת, כמו הקמת קומפוסטר והצבת פחי הפרדה למחזור.

בקצה כל מסיבה יש פח זבל

כיצד נראה הפח בגן בסיום מסיבת יום הולדת או חגיגה עם ההורים? כיצד הוא נראה כשיוצאים לטיול או לפיקניק? האם יש בו כלים חד-פעמיים רבים? כמות רבה של שאריות מזון? קישוטים וניירות?

אירועים מיוחדים בגן מציבים אתגר צרכני מורכב. מסיבת יום הולדת, טיול, קבלת שבת, חגיגות בשיתוף ההורים וציון של חגים בגן - כל אלו מהווים מוקד לייצור מוגבר של פסולת. נורמות החגיגה הנהוגות בחברת השפע מקשות על שינוי אופי המסיבה ומציפות את השאלה: האם ניתן לקיים מסיבה יפה, להיות מארחים נדיבים,

ליהנות מאוד וגם

לצמצם מאוד את

כמות הפסולת

שאנו מייצרים?

מסיבה צנועה בפסולת אינה מסיבה

צנועה בשמחה. דרך אחת להבין זאת היא לעסוק, יחד עם הילדים, במהות המסיבה, הטיול או החגיגה. מדוע אנחנו בוחרים לחגוג יחד יום הולדת או חג? מה אנו רוצים להפיק מציון האירוע? שאלות מעין אלו, המופנות לילדים, מניבות בהתחלה תשובות הקשורות בחומר.

כלומר, אנחנו רוצים מתנות, הרבה בלונים, ממתקים וכן הלאה. אולם, אם נמשיך ונשאל, נגלה שהתשובות משתנות ועולות אפשרויות חדשות: אנחנו רוצים לבלות ביחד, לארח את ההורים, להתגאות בגן או בעשייה שלנו, לשחק משחק, לשיר, לברך ולשמוח ביחד. אם כך, האם צמצום חומרי ישפיע בהכרח על מהות העשייה החברתית? לרוב התשובה הפוכה לגמרי: הצמצום

החומרי דווקא

יעמיק אותה,

ויבסס תרבות

של התייחסות

לחג ולחוגגים,

במקום לחפצים,

בדרככם/ם לאמץ נוהל חגיגות חדש, התייחסו למהות האירוע, לכוונה שאותה תרצו לשים במרכז החגיגה, וכן ליתרונות הערכיים, החינוכיים וההתפתחותיים שחגיגה מעין זו מציעה לילדים ולהורים, וכמובן הציעו חלופות משמחות ומעניינות לחגיגה המקובלת והמוכרת.

במהלך השנה נהוג בגנים רבים לתת לילדים מתנות מהגן. זה מתחיל בשיקטן בתחילת השנה, עובר בחגים, שבהם הילדים מקבלים מתנות בהתאם לכל חג, ועד למתנת סוף השנה. השיקטן משמח את הילדים, ויש לו תפקיד וערך בחיזוק הקשר של הילדים עם הצוות ועם הגן, בביסוס המשכיות בין הגן לבית וכמובן שהוא נשאר למזכרת. אופי המתנות מעיד על הלך המחשבה והתפיסה של הגנות/והגן.

הקדישו מחשבה ומתנות ותכננו מתנות שתהלומנה את העשייה הסביבתית שלכן/ם ותעמודנה בקריטריונים סביבתיים (כולם או חלקם): מתנה בייצור עצמי (ילדים, צוות או הורים), שימוש חוזר בחומרים או שימוש בחומרים טבעיים, מתנות 'יד שנייה' (שילדים מחליפים ביניהם), הארכת משך חיי המתנה, כלומר, שיהיה לה המשך שימוש בבית או בגן. ולבסוף, הקדישו מחשבה לעצם הענקת המתנה: אולי הענקת מתנה מהילדים לקהילה תהיה מהנה ובעלת ערך לא פחות? אולי חוויה משותפת תחליף מתנה פיזית? יצירתיות הוא שם המשחק. חפשו באינטרנט, שאלו בקבוצות גנות ובתוך זמן קצר תזכו לשלל רעיונות למתנות סביבתיות ולגישות מעניינות לנושא ה'שי לחג'.

אם היה כפתור קטן המעלים זבל, כפתור המאפשר לנו לצרוך מבלי לייצר אשפה, אין ספק שהיינו בוחרות/ים ללחוץ עליו. אולם אין כפתור כזה. יש תנועה המכוונת ללכיוון של 'אפס פסולת'. לא בטוח שזה אפשרי. זבל תמיד יהיה. פסולת היא עדות לחיים. בכל מקום שבו חיים בני אדם הם משאירים אחריהם שאריות. ארכיאולוגים חוקרים את הפסולת שבני אדם קדמונים השאירו אחריהם, את גללי בעלי החיים שחיו במקומות היישוב האנושיים ואת שברי החרסים והמבנים שנותרו מאחור כאשר קבוצת אנשים נטשה את מקום היישוב שלה מסיבות שונות. כיום ישנם ארכיאולוגים וסוציולוגים הלומדים את התפתחות האדם והחברה המודרנית דרך חקר מזבלות ואתרי פסולת, תחום חקר הנקרא Garbology.

A green vintage truck, likely a 1930s model, is parked on a paved surface. The truck has a wooden frame structure mounted on its bed, which appears to be a cage or a rack. The background shows trees and a clear sky.

58

למד, אלא מכיוון שהרגלי הצריכה שלנו נובעים מתפיסת העולם שלנו, המצדיקה אותם. שינוי הרגלים מבקש שינוי מחשבתי ותודעתי; אחרי הכול, אנו עוסקות ועוסקים בהצגת חלופות לא רק לקנייה והשלכה, אלא בחלופה לתרבות שלמה - תרבות הצריכה.

כמה מילים על משבר האקלים וגן הילדים

העיסוק במשבר האקלים מהווה אתגר חינוכי בגיל הצעיר ואתגר כפול ומכופל בגיל הרך: האם לתווך אותו לילדים צעירים? כיצד לתווך אותו מבלי להפחיד ולאיים? ובכלל, האם שיח בנושא יכול לקדם פתרון או לשנות משהו בהתייחס לקטסטרופות הצפויות לנו על פי המדענים? ואם אין ביכולתנו לשנות, אז מדוע לחשוף את ילדי הגן לעתיד הקשה הצפוי להם בבגרותם?

בפועל, הילדים נחשפים לעיסוק המאיים בסביבה הן דרך חשיפה לתכנים מותאמים, יותר או פחות, שהם קולטים בסביבתם, והן דרך תחושת דחיפות מרומזת או מפורשת, המצווה לעשות פעולות כאלה ואחרות (למיין למחזור, להכין קומפוסט, לא להשליך פסולת ועוד) על מנת 'להציל את הכדור'. מה יקרה אם לא נמיין למחזור? מה יקרה אם נשליך פסולת ברשות הרבים או אם לא נצייר על הדף משני צידיו? משהו רע יקרה למישהו, לבעלי החיים, לצמחים, לנוף, לסביבה? זהו שיח בעייתי מכמה טעמים: (1) הוא עלול להעצים תחושות של פחד וחשש מפני תוצאות הרוות גורל של מעשינו או מעשיהם של המבוגרים בסביבתנו; (2) הוא מצייר תמונת עולם חסרת הקשר לחיים שמחוץ לגן, שלפיה די בפעולות קטנטנות על מנת לשנות את עתיד היקום כולו; (3) הוא מקבע הפרדה בין בני האדם המזיקים ובין הסביבה הניזוקה, ואינו מתאר אפשרות כי לפעולה לטובת הסביבה יש תרומה חיובית על עצמנו, כאן ועכשיו.

הקשר בין אורח החיים שלנו למשבר האקלים

משבר האקלים הוא משבר שיצרה החברה האנושית ברמה המערכתית הגלובלית וגם ברמת התנהגות הפרט. אורח החיים שלנו, האופן שבו אנו חיים, מתניידים, מתגוררים, קונים ומבלים, משפיע באופן ישיר על המערכות האקולוגיות של כדור הארץ. אולם הקשר בין הרגלי הצריכה שלנו למשבר האקלים ולשינויי האקלים החלים בתקופתנו נוטה להיות מוכחש ומושתק. קל לנו יותר להפנות את הכעס אל חברות הענק, התעשיינים והממשלות המאפשרות בירוא יערות וזיהום ימים בשטחן. מורכב יותר לקשור את משבר האקלים לחבילה שהזמנו מסין או לסיבוב הקניות האחרון שלנו בקניון.

או מה כן?

אם הקישור בין אורח החיים למשבר האקלים הוא מורכב, אם הנושא עצמו גדול מכדי לעסוק בו בגיל הרך, מדוע לא לדלג ישירות למקור הבעיה ולעסוק באופן שבו אנו צורכים? בכמויות שאנו

קונים, בחפצים שאנו קונים? בשפה המקדשת כל קנייה ב'תתחדשו' מתלהב? במשיכה שלנו לנוצץ, לצליל העטיפה המרשרשת, לריח הפלסטיק של מוצר חדש? אפשר לקיים עם הילדים שיח לגבי האופן שבו נעריך את הנחיצות של רכישת מוצר זה או אחר. שיח העוסק באופן שבו אנחנו מקבלים החלטות לגבי השלכה לפח של מוצר מסוים ורכישת חדש במקומו. אפשר גם לחשוב על האופן שבו אנו צורכים אנרגיה (האם אנחנו מדליקים את המגזן מתוך הרגל? או שאולי עדיף לפתוח חלון כשאפשר?), על האופן שבו אנו מתניידים (ברכב או באופניים, מה עדיף?) ועל תחומים נוספים.

בנוסף, באופן מפתיע, העיסוק באשפה יכול להתוות דרך חדשה ואופטימית להובלת שינוי, במקום לעסוק בקטסטרופות האקולוגיות המתרגשות עלינו בשל צריכה מוגזמת וכלי משאבי כדור הארץ. נסו לבחור בגן בעשייה מהנה ומחזקת, בערכים שיגבשו קהילה של פרטים, שאורח החיים שלהם יהווה חלופה מקיימת להתנהלות שלנו כיום.

לדבר צריכה אחרת?

העוסקות/ים בחינוך יכולות/ים להתנהל באופן שיאתגר את התודעה הצרכנית הרווחת וידחק הצידה הנחות יסוד העומדות בבסיס תודעה זו. הנה כמה הרגלים שאפשר לאמץ לטובת הובלת שינוי לקיימות. אין ספק כי תוכלו לחשוב על דוגמאות נוספות.

במקום 'וואו, תתחדש/י': לשנות את החשיבה ואת השפה. להתלהב ולשבח התנהגויות ולא חפצים, תהליכים ולא דווקא תוצרים; להעריך גם מעט וקטן, ולא רק גדול והרבה.

במקום הרבה יותר ומהר יותר: להאט את הקצב. לאפשר העמקה, לאפשר רגעים של שעמום לטובת המצאה ויצירה. לא להעמיס על הקירות ובמרחב, לתת לילדים להוביל למידה, להתבונן בהם, לתרגל לצידם התבוננות, איטיות, שקט.

במקום 'זה אני או הוא': לעשות למען הקהילה ולמען עצמי. לתרום וב-זמנית להיתרם, ליהנות ולהעצים את תחושת הערך העצמי של הילדים ואת תחושת המשמעות המקצועית או האישית. לאמץ גינה ולבלות בה, ליצור קשר עם קהילה אחרת במרחב (גן אחר, מתנדבי הגינה הקהילתית, בית אבות מקומי), ולקיים פעילויות נעימות יחד.

במקום 'מה זה קשור אליי?': לתרגל אקטיביזם. לזהות בעיה בסביבה ולקדם אותה מול הגורמים הרלוונטיים ביישוב, לכתוב, לצלם, להיות אכפתיים ופעילים, לשתף את הילדים בעשייה.

במקום תפיסת המרחב הציבורי כמרחב צרכני בלבד: להכיר ולהתחבר לסביבת הגן והיישוב. לא להיות רק עוברי אורח בסביבה. להכיר את הסביבה הפיזית, את הטבע העירוני בקרבת הגן ואת האנשים במרחב (המוכר במכולת, מנקה הרחוב, הגנן). לאהוב את הסביבה, ומהמקום הזה להכיר אותה לילדים.

במקום להיות מובלים ומושפעים: לחלום ולהגשים. איך תרצו שהגן הסביבתי והירוק שלכן/ם ייראה? איך תרגישו כאשר תשהו בו? איזו אווירה תהיה בו? מה יהיה בו בשבילכן/ם? מה הצעד הקטן שנדרש לעשות לעבר גן כזה? נסחו חזון לגן סביבתי ותכננו צעדים להגשמתו. למדו את הילדים לחלום ולהגשים. החליטו על רגעים או מקומות שבהם הם יוכלו להשתתף בעיצוב סביבת הגן והחיים בו: ארגון מסיבה, מרחב פעילות, מרחב יצרני, טיול. שאלו אותם: מה היינו רוצים לעצמנו? איך היינו רוצים לראות את הגן שלנו? את הסביבה שלנו? איך נוכל לקדם את החלום שלנו? תחלמו ותגשימו איתם!

מתן דוגמה של אקטיביזם ומעורבות, דרך ניסוח והטמעה של חלופות לתרבות הצריכה, דרך חינוך למעורבות אזרחית ולאכפתיות, דרך התייחסות מלאה תקווה ואופטימיות לעתידו של כל פרט ולעתידיה של החברה האנושית בכלל.

היחידה לסילוק פסולת ואשפה

שנים של עיסוק בנושא הפסולת והצריכה מול קהלים מגוונים בחרייה לימדו אותנו, צוות המרכז לחינוך סביבתי בחרייה, דרכים שונות היכולות לסייע בתיווך הנושא בפחות התנגדויות ועם מרב התמיכה. אנחנו שמחות לשתף אתכן ברשימת 'עשו ואל תעשו' שלנו.

לזהות נקודות רגישות ולהתחיל במקום

אחר נקודות רגישות הן כאלה שבהן יש סיכוי גדול יותר להתנגדות מצד הצוות, ההורים, הפיקוח או הרשות. לרוב, נקודות רגישות מאופיינות בכך שלך, כמוביל/ת השינוי, יש פחות שליטה עליהן, ולכן יש צורך בסיוע מאחרים על מנת להטמיע שינוי. בנקודות כאלה נדרשת רגישות רבה יותר בפעולה מול אחרים ויכולת להבין את נקודת המבט והתחושות שלהם. מסיבה עם הורים או התנהלות הצהרון הן דוגמאות לנקודות רגישות. חכו עם ה'מלחמות' בנקודות רגישות אלה, עקפו את ההתנגדות, והתחילו במקומות אחרים. יש סיכוי שבסוף כלל לא תגיעו למאבק, אלא תתחילו את ההתנהלות ממקום נעים יותר.

להתחיל ממה שנעים, לא בכוח (א)

פעילויות שמתאימות לכן/ם וישמחו אתכן/ם. אפשר להתחיל בצעדים קטנים, כל צעד קטן נחשב, אלא אם נתקעתן/ם בצעד הקטן... אפשרו לעצמכן/ם לצמוח ולהתפתח, ולא להיתקע בשלב א' של העשייה. לדוגמה: הקמתן/ם גינה? אוכלים מהתוצרת שגדלה בה? התנסו גם בהכנת מוצרי טיפוח וחומרי ניקוי מהצמחים או הוסיפו קומפוסטר. הקמתן/ם קומפוסטר? הציעו לקהילה להשתמש בו. הקהילה שותפה? תמכו בגן אחר בתהליך הקמת קומפוסטר או

חדשה, אבל גם בהעלאת הנושא לתודעה הציבורית ובהנעת רשויות, חברות וקהילות לפעולה.

מחנכות ומחנכים, ביכולתנו להציג ולהטמיע תפיסות והתנהגויות מקיימות. נוכל לעשות זאת דרך חיבור רגשי לעצמנו, לרצונות העמוקים שלנו, לקהילה, לסביבות החיים שלנו ולטבע. נוכל להוביל דרך עשייה ופעילות, דרך

וזה יעזור?

משבר האקלים הוא גדול מדי מכדי לפתור אותו ברמת הפרט. על מנת להתמודד עם המשבר ביעילות יש צורך בשינוי של מערכות כלכליות שלמות, ברגולציה של ממשלות ובשיתוף פעולה בין-לאומי. ובכל זאת, הפעילות שלנו כפרטים היא חשובה והכרחית; קודם כל, בעיצוב ובקידום תודעה סביבתית

גינה. או שאולי, אם הקמתן/ם גינה, עכשיו זה הזמן לטפח גינה אחרת באזור הגן או להשקיע מחשבה בעשייה סביבתית בתוך הגן?

להתחיל ממה שנעים, לא בכוח (ב) בחרו פעילויות מלהיבות, מהנות ומסקרנות לילדים, וגם להורים, על מנת לחשוף אותם לנושא הסביבתי. צרו התלהבות ושמחה סביב העיסוק בקיימות.

להראות שאפשר עשו מבלי להזדקק להכנות גרנדיוזיות, אלא כחלק מאורח החיים בגן, ותווכו את ההצלחה לקהילת הגן. למשל, החלטתן/ם להקים נגרייה? לא חייבים להתחיל ברכישת שולחן וכלי עבודה או בשיפוץ אזור בגן לטובת הנגרייה. התחילו במה שיש: הקצו שטח לטובת הנגרייה, הציבו שולחן שכבר נמצא בגן, רכשו כמה כלים בסיסיים או בקשו מההורים כלים ישנים, אם יש להם, הרחיבו את העשייה לאט ובהתמדה, תוך שיתוף ההצלחות שבדרך עם הילדים וההורים.

האשמה, שיפוטיות והתנשאות, לא בגן שלנו! אלו לא ירחיבו את מעגל התומכים בנו, אלא להפך, ייצרו אנטגוניזם ויעוררו התנגדות של שותפים פוטנציאליים. לכן, הציגו את תפיסת העולם שלכן/ם באספת הורים, הסבירו איזה ביטוי היא מקבלת בגן, דברו על הצדדים החיוביים של התנהלותכן/ם, על הערכים העומדים בבסיסה, ועל הרווח לילדים ולא רק לסביבה. כבדו את התפיסות של ההורים ואת התנהגותם, כפי שהייתן/ם מבקשות/ים שיכבדו את התפיסה שלכן/ם ואת אורח החיים בגן.

גם לא תחושת אבדון! המגוון הביולוגי מתדלדל בקצב מהיר, משבר האקלים כבר כאן ומתעצם, הקרחונים נמסים והאוקיינוסים שלנו מלאים בפסולת פלסטיק. אין לזלזל בתופעות המאיימות והבעייתיות הללו, אולם הפחדה עלולה להניע הדחקה והימנעות ולעורר חרדות מיותרות. כבר היום מדברים על ילדים ומתבגרים הסובלים מחרדה ביחס לסביבה ולקיומם העתידי בה. פעלו מתוך

אופטימיות ותחושה של מסוגלות להניע שינוי. למשל, הציגו הצלחות מקומיות: כיצד פניות התושבים לאגף התברואה גרמו לאיסוף זבל תכוף יותר בשכונה ומנעו את גלישת האשפה מהפחים, או כיצד הפגנת תושבים מנעה כריתת עצים בחורשה הסמוכה.

מה אנחנו מרוויחים מזה? הסבירו להורים מה מרוויחים הילדים, כפרטים וכקבוצה, מאימוץ קיימות בגן, לא רק מה הסביבה מרוויחה. חשבו על הערכים והיכולות המתפתחות משילוב של חשיבה והתנהלות מקיימת בגן ותווכו אותם להורים. הנה כמה מהדוגמאות שהוזכרו קודם לכן: שימוש חוזר בחומרים מעודד יצירתיות ומעודד מתן ערך לחומרים וחפצים, הגינה היא מקור לחקר ולהנאה, טעימות מאוכל שגידלנו בגינה מרחיבות את מנעד העדפות הטעמים של הילדים, פעולות פינוי ועזרה בשטיפת כלי האוכל מפתחות תחושת אחריות ושותפות, עבודה בנגרייה מפתחת את המוטוריקה והמסוגלות של הילדים; ומעבר לכל אלה, העיסוק בסביבה מפתח אצל הילדים אמפתיה, מודעות וחיבור רגשי לסביבתם ולאחר. אימוץ אורח חיים מקיים אין משמעותו ויתור על הנאות, אלא רווח של למידה, ערכים חיוביים והנאות חדשות.

דוגמה אישית התחילו את השינוי מקרוב, ממש מקרוב, מעצמכן/ם. לא מעבירים את האחריות לביצוע למישהו אחר. למשל, לא מחליטים שמהיום אין כלים חד-פעמיים בגן ומותירים את הצוות להתמודד עם שטיפת הכלים. התחילו בדברים שאתן/ם יכולות/ים לקחת עליהם אחריות. לאט-לאט תראו שההורים, הצוות והילדים, גם אם הם לא היו חלק מהשינוי, יצטרפו אליכם בעשייה.

דוגמה אישית בכיף אם יש עשייה שאנו סובלים ממנה, לא נוכל להסתיר זאת. אם משהו קשה לנו, זה לא יעבור. אנשים יצטרפו אלינו רק אם הם יראו את ההנאה שאנו שואבות/ים מהעשייה, את ההתלהבות שלנו מהנושא ואת

המוטיבציה שלנו להמשיך ולפעול בדרך שבחרנו. שתפו את הסביבה בתחושות שלכן/ם בחיור, בהנאה, ובתחושת המשמעות שניתן להפיק מהתרומה לשמירה על הסביבה.

התנהגות מדבקת התחילו, גם אם זה בצעד קטן; כך תדביקו אחרים ותפיצו את התורה.

מה איתי? ראו בעיסוק בנושא הסביבתי הזדמנות ללמידה ולהתפתחות אישית ומקצועית. הקפידו ליהנות מהעשייה, ללמוד דברים חדשים, להתפתח, לחוש משמעות בעשייה ולראות את התרומה שלה לילדים, לקהילה, לסביבה, וגם לא פחות מכך - לעצמכן/ם.

שתפו צרו קבוצת תמיכה משלכן/ם. יש לכן/ם טיפים נוספים? חלקו אותם עם גננות/ים אחרות/ים. הצטרפו לקבוצות וירטואליות או למפגשים פיזיים של אנשי סביבה, מייקרים, פרמאקלצ'ר, פעילים בקהילה; העשירו את עולמכן/ם, אל תחשו לבד, שאבו כוח מהקבוצה.

סיכום

הגנן/ת, כמו כל מחנך ומחנכת, מטמיע/ה ידע וערכים בקהילה (המצומצמת של הגן, או הרחבה יותר, של ההורים והסביבה). מחנכים הבוחרים לקדם ערכים של קיימות מעמיקה, הנוגעת בהרגלי הצריכה שלנו, חושפים ומטמיעים חשיבה חדשנית, המאתגרת את תרבות הצריכה. מחנכים הבוחרים שלא לעסוק בקיימות, או לעסוק בה ברמה הטכנית בלבד, למשל להסתפק בלימוד ותרגול של מיון למחזור, בוחרים למעשה לאשרר ולחזק את ערכי תרבות הצריכה, כפי שהם מתבטאים בתרבות שלנו היום, ולהמשיך לחזק את התפיסות התרבותיות, החומריות, הכלכליות והחברתיות הרווחות.

אם כן, השאלה היא: איזה סוג ידע אבחר להטמיע? אילו נורמות ואילו ערכים? ובמילים אחרות: האם אני בוחרת לייצר מציאות אחרת? האם אני בוחרת בשינוי?